

اندیشه سیاسی متفکران مسلمان

جلد دوازدهم

دکتر علی اکبر علیخانی

(دانشیار دانشگاه تهران)

و همکاران

پژشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی
وزارت هم آهنگستادن و تدارکات

اندیشه سیاسی متفکران مسلمان؛ جلد دوازدهم

علی اکبر علیخانی و همکاران

(دانشیار دانشگاه تهران)

ناشر: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

ویراستار: سمیه سیاه پشت

صفحه‌آرا: سمیه شاه‌علی‌زاده

لیتوگرافی: تارنگ

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۰

تیراژ: ۲۰۰۰

قیمت هر جلد: ۸۰۰۰ تومان

قیمت دوره: ۱۴۰۰۰۰ تومان

شابک دوره: ۰-۷۰-۵۵۶۷-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۱۲: ۳-۸۲-۵۵۶۷-۶۰۰-۹۷۸

نشانی: تهران، خیابان پاسداران، خیابان شهید مومن نژاد (گلستان یکم)، شماره ۱۲۴، تلفن: ۲۲۵۷۰۷۷۷

سایت: www.iscs.ac.ir

پست الکترونیکی: info@iscs.ac.ir

کلیه آثار منتشره این پژوهشکده در جهت ایجاد فضای آزاد علمی و نظر شخصی نویسندگان مجبوراً این است و لزوماً مورد تأیید پژوهشکده نیست.

سرشناسه: علیخانی، علی اکبر، ۱۳۴۷ -

عنوان و نام پدیدآور: اندیشه سیاسی متفکران مسلمان / علی اکبر علیخانی و همکاران.

مشخصات نشر: تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: نوزده ج.

شابک: دوره:

۰-۷۰-۵۵۶۷-۶۰۰-۹۷۸؛ ج. ۱۲: ۳-۸۲-۵۵۶۷-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: اسلام و سیاست

موضوع: دانشمندان اسلامی — نظریه درباره سیاست و حکومت

موضوع: فیلسوفان اسلامی — نظریه درباره سیاست و حکومت

شناسه افزوده: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۰ الف ۸۲ ع ۳۳۱/ع BP

رده‌بندی دیویی: ۳۹۷/۴۸۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۲۳۳۷۳۶۳

فهرست

دیاچه پژوهشکده	هفده
مقدمه	نوزده
آیت‌الله بروجردی / دکتر سید محمدرضا احمدی طباطبائی	۱
شاه آبادی / دکتر علی‌اکبر علیخانی	۳۵
بدیع‌الزمان نورسی / دکتر علی‌اکبر علیخانی	۵۷
اقبال لاهوری / دکتر علی‌اکبر علیخانی	۸۱
محمد فرید وجدی / محمد مالکی - دکتر ستار عودی	۱۲۳
تقی‌زاده / دکتر رضا شیرزادی	۱۵۱
مجتهد تبریزی / دکتر احمد رهدار	۱۸۱
هدی شعراوی / اصغر صادقی‌یکتا	۱۹۷
ساطع حصری / عبدالقادر سواری - اصغر صادقی‌یکتا	۲۰۹
دهخوارقانی / دکتر محمدسالار کسرائی	۲۲۷
عبدالرحمن شهیندر / محمد مالکی - منار ابراهیمی	۲۴۷
محمد خیابانی / محمدرضا صیاد - سید علی فاطمی	۲۶۷
علی‌اکبر دهخدا / دکتر مهدی رضایی - دکتر محمدحسین جمشیدی - سیدعلی فاطمی	۲۹۷
تجلی سبزواری / ابراهیم جمشیدی	۳۲۵
رسول‌زاده / دکتر رضا شیرزادی	۳۴۵
نمایه‌ها	۳۶۳

فهرست تفصیلی

هفده	دباجه پژوهشکده
نوزده	مقدمه
	آیتالله بروجردی/ دکتر سید محمد رضا احمدی طباطبائی
۱	مقدمه
۲	شرح حال
۲	۱. زندگی
۷	۲. آثار
	اندیشه سیاسی
۸	تهضت مشروطه
۱۰	حکومت پهلوی
۱۰	۱. پهلوی اول و دستگیری بروجردی
۱۲	۲. پهلوی دوم
۱۳	مواضع و اندیشه‌های دینی و اصلاحی
۱۳	۱. تغییر خط
۱۴	۲. اصلاحات ارضی
۱۴	۳. فدائیان اسلام
۱۷	۴. ملی شدن صنعت نفت
۱۸	اندیشه‌ها و اقدامات اصلاحی
۱۹	۱. متدلوژی استنباط و فهم احکام فقهی

۲۰	۲. اندیشه تقرب و وحدت مذاهب.....
۲۲	۳. تعمیم اندیشه‌های اصلاحی و دینی به جهان غرب.....
۲۳	آمیختگی سیاست و دیانت.....
۲۵	ولایت فقیه.....
۲۹	جمع‌بندی.....

شاه آبادی/ دکتر علی‌اکبر علیخانی

۳۵	مقدمه.....
۳۵	شرح حال.....
۳۵	۱. زندگی.....
۳۹	۲. آثار.....
	اندیشه سیاسی.....
۴۰	آسیب‌شناسی جامعه ایران.....
۴۰	۱. آسیب‌های اجتماعی مذهبی.....
۴۱	۲. درمان آسیب‌ها.....
۴۳	سیاست و فلسفه آن در اسلام.....
۴۳	۱. چستی سیاست.....
۴۵	۲. سیاست غده.....
۵۰	۳. سیاست غده.....
۵۰	۳.۱. نیاز؛ منشأ سیاست غده.....
۵۲	۳.۲. اصول کمک‌کننده به سیاست غده.....
۵۴	۳.۳. عدالت؛ مبنای برآوردن نیاز.....
۵۵	جمع‌بندی.....
۵۶	منابع.....

بدیع‌الزمان نورسی / دکتر علی‌اکبر علیخانی

۵۷	مقدمه.....
۵۸	شرح حال.....
۵۸	۱. زندگی.....
۵۹	۲. شرایط سیاسی اجتماعی.....
۶۳	۳. آثار.....
	اندیشه سیاسی.....
۶۳	اسلام و جامعه.....
۶۳	۱. اسلام در دنیای امروز.....
۶۴	۲. حیات اجتماعی.....

۶۶	جهان اسلام
۶۶	۱. مسائل جهان اسلام
۶۸	۲. آینده جهان اسلام
۶۹	برخی مؤلفه‌های سیاسی
۶۹	۱. مشروطه و استبداد
۷۰	۲. آزادی
۷۱	۳. خشونت، مدارا و گفتگو
۷۴	غرب و جهان اسلام
۷۴	۱. تمدن غرب
۷۵	۲. مقایسه اصول تمدن اسلامی و تمدن غرب
۷۶	۳. تعامل با غرب و غیر مسلمانان
۷۷	جمع‌بندی
۷۹	منابع
	اقبال لاهوری / دکتر علی اکبر علیخانی
۸۱	مقدمه
۸۲	شرح حال
۸۲	۱. زندگی
۸۶	۲. آثار
	اندیشه سیاسی
۸۶	شبکه فلسفی اندیشه اقبال
۸۶	۱. مفهوم خودی در فلسفه اقبال
۹۰	۲. فرد، جامعه و ملت
۹۲	دین، سیاست و اجتماع
۹۲	۱. شرایط سیاسی و بازفهمی شریعت
۹۲	۱.۱. ناتوانی ساختار فقهی
۹۴	۱.۲. اسلام در جهان امروز
۹۵	۱.۳. تجدیدنظر در مبانی فقه و اصول
۹۷	۱.۴. نقد متولیان دین
۱۰۰	۲. دین و نگرش جدید سیاسی اجتماعی
۱۰۲	۳. اسلام و سیاست
۱۰۲	۳.۱. فلسفه سیاسی اسلام
۱۰۴	۳.۲. نظام سیاسی اسلام

۱۰۷	۳.۳. اسلام و دموکراسی
۱۰۸	۳.۴. اسلام و چالش‌های سیاسی روز
۱۰۹	جهان اسلام
۱۰۹	۱. وحدت جهان اسلام
۱۱۰	۲. ملت
۱۱۳	۳. هویت اسلامی
۱۱۴	۴. مشکلات جهان اسلام و بازگشت عزت
۱۱۷	غرب
۱۱۷	۱. اقبال و غرب
۱۲۲	۲. ریشه‌های تحریک اقبال با غرب
۱۲۴	۳. اقبال و فلسفه غرب
۱۲۶	۴. اقبال و علم جدید غرب
۱۲۹	جمع‌بندی
۱۳۱	منابع
	محمد فرید وجدی / محمد مالکی - دکتر ستار عودی
۱۳۳	مقدمه
۱۳۴	شرح حال
۱۳۴	۱. زندگی
۱۳۸	۲. آثار
	اندیشه سیاسی
۱۳۸	عدالت در اسلام
۱۴۰	خلافت
۱۴۲	اسلام و دموکراسی
۱۴۴	آزادی
۱۴۷	ناسیونالیسم و انترناسیونالیسم از دیدگاه اسلام
۱۴۸	وحدت جهانی و وحدت مذهبی
۱۴۹	جمع‌بندی
۱۵۰	منابع
	تقی‌زاده / دکتر رضا شیرزادی
۱۵۱	مقدمه
۱۵۲	شرح حال
۱۵۲	۱. زندگی
۱۵۳	۲. شرایط سیاسی اجتماعی
۱۶۴	۳. آثار

اندیشه سیاسی

۱۶۵	چارچوب فکری
۱۶۷	انقلابی‌گری و تندروی سیاسی
۱۶۹	فرهنگ و تاریخ ایران
۱۷۱	فراگیری ادب و فنون ممالک غربی
۱۷۳	آزادی و عدالت
۱۷۵	موانع پیشرفت و تمدن
۱۷۶	وطن و ملت
۱۷۷	تساهل و تسامح
۱۷۸	جمع‌بندی
۱۷۹	منابع

مجتهد تبریزی / دکتر احمد رهدار

۱۸۱	مقدمه
۱۸۲	شرح حال
۱۸۲	۱. زندگی
۱۸۳	۲. شرایط سیاسی اجتماعی
۱۸۴	۳. آثار

اندیشه سیاسی

۱۸۴	نهیض مشروطه
۱۸۴	۱. همکاری با مشروطه
۱۸۶	۲. مخالفت مجتهد با مشروطه
۱۸۶	۲.۱. چرایی اختلاف
۱۸۷	۲.۲. تبعید
۱۸۸	۲.۳. همکاری با شیخ فضل‌الله
۱۸۹	۲.۴. مراجعت مجتهد
۱۸۹	تحمل نارواها و تهمت‌ها
۱۸۹	۱. حمایت از دربار و استبداد
۱۹۲	۲. خون‌ریزی و مشارکت در قتل مردم بی‌گناه
۱۹۳	۳. جاسوس و همکار روس
۱۹۵	جمع‌بندی
۱۹۶	منابع

هدی شعراوی / اصغر صادقی‌یکتا

۱۹۷	مقدمه
۱۹۷	شرح حال

۱۹۷	۱. زندگی
۲۰۰	۲. آثار
	اندیشه سیاسی
۲۰۰	فمینیسم و ملی گرایی
۲۰۲	قضیه فلسطین
۲۰۳	جنبش زنان
۲۰۶	جمع بندی
۲۰۷	منابع

ساطع حصری / عبدالقادر سواری - اصغر صادقی یکتا

۲۰۹	مقدمه
۲۱۰	شرح حال
۲۱۰	۱. زندگی
۲۱۱	۲. آثار
	اندیشه سیاسی
۲۱۱	قومیت گرایی در جهان عرب
۲۱۱	۱. تکوین ناسیونالیسم
۲۱۵	۲. مؤلفه های ناسیونالیسم
۲۱۶	۲.۱. زبان
۲۱۶	۲.۲. تاریخ
۲۱۷	۲.۳. سایر مؤلفه های قومیت
۲۱۹	حصری و چالش های فکری
۲۱۹	۱. بحث و جدل با اندیشه ورزان
۲۲۲	۲. نقد اندیشه های ساطع الحصری
۲۲۲	۳. تأثیر و تأثیر اندیشه حصری
۲۲۳	جمع بندی
۲۲۵	منابع

دهخوارقانی / دکتر محمدسالار کرایبی

۲۲۷	مقدمه
۲۲۸	شرح حال
۲۲۸	۱. زندگی
۲۳۰	۲. آثار
	اندیشه سیاسی

۲۳۰	ایران و نظام بین‌الملل
۲۳۵	اسلام و نظام مشروطه
۲۳۷	ارکان مشروطه و استبداد
۲۴۴	جمع‌بندی
۲۴۶	منابع

عبدالرحمن شهیندر / محمد مالکی - منار ابراهیمی

۲۴۷	مقدمه
۲۴۸	شرح حال
۲۴۸	۱. زندگی
۲۴۹	۲. آثار
	اندیشه سیاسی
۲۵۰	دولت و حکومت
۲۵۲	خلافت اسلامی و نقش اسلام در حکومت امروز
۲۵۳	حکومت مناسب‌تر برای جهان عرب
۲۵۵	تمدن عربی
۲۵۷	وحدت و همبستگی جهان عرب
۲۵۸	استقلال کشورهای عربی از غرب
۲۶۰	انقلاب
۲۶۱	ناسیونالیسم
۲۶۳	سوسیالیسم و سرمایه‌داری و گزینش میان این دو
۲۶۴	جمع‌بندی
۲۶۶	منابع

محمد خیابانی / محمدرضا صیاد - سید علی فاطمی

۲۶۷	مقدمه
۲۶۷	شرح حال
۲۶۷	۱. زندگی
۲۷۱	۲. شرایط سیاسی اجتماعی
۲۷۱	۳. آثار
	اندیشه سیاسی
۲۷۲	سیاست و حکومت
۲۷۲	۱. نوع نظام سیاسی
۲۷۳	۲. جایگاه مردم در نظام سیاسی
۲۷۵	۳. رابطه دین و سیاست
۲۷۶	۴. جایگاه اخلاق در سیاست

۲۷۷	مفاهیم سیاسی
۲۷۷	۱. قانون‌گرایی
۲۷۷	۲. آزادی
۲۷۹	۳. عدالت و برابری
۲۸۰	۴. پیشرفت و ترقی
۲۸۲	مسائل اجتماعی
۲۸۲	۱. جایگاه زنان
۲۸۳	۲. طبقات محروم
۲۸۴	۳. امنیت اجتماعی
۲۸۵	۴. خشونت و ترور
۲۸۷	جهت‌گیری‌های سیاسی
۲۸۷	۱. ملی‌گرایی دو برابر قوم‌گرایی
۲۸۹	۲. مبارزه با استعمار
۲۹۳	جمع‌بندی
۲۹۴	منابع
	علی‌اکبر دهخدا/ دکتر مهدی رضایی - دکتر محمدحسین جمشیدی - سیدعلی فاطمی
۲۹۷	مقدمه
۲۹۸	شرح حال
۲۹۸	۱. زندگی
۳۰۰	۲. شرایط سیاسی اجتماعی
۳۰۲	۳. آثار
	اندیشه سیاسی
۳۰۳	مبانی فکری
۳۰۳	۱. مبانی نگرشی
۳۰۵	۲. مبانی اخلاقی و سیاسی
۳۰۶	۳. مکتب ادبی
۳۰۸	۴. دغدغه‌های اصلی
۳۱۰	وطن و ایران
۳۱۰	۱. وطن‌خواهی
۳۱۲	۲. اصلاح‌گرایی
۳۱۳	۳. ایران‌گرایی
۳۱۴	حکومت و سلطنت
۳۱۸	مشروطیت
۳۱۹	نظام سیاسی مطلوب

۳۲۲	جمع‌بندی
۳۲۴	منابع

تجلی سیزواری / ابراهیم جمشیدی

۳۲۵	مقدمه
۳۲۶	شرح حال
۳۲۶	۱. زندگی
۳۲۸	۲. شرایط سیاسی اجتماعی
۳۲۹	۳. آثار

اندیشه سیاسی

۳۳۱	تجدد
۳۳۴	دین و جامعه
۳۴۰	ملی‌گرایی
۳۴۳	جمع‌بندی
۳۴۴	منابع

دکتر رضا شیرزادی

۳۴۵	مقدمه
۳۴۶	شرح حال
۳۴۶	۱. زندگی
۳۴۶	۲. شرایط سیاسی اجتماعی
۳۵۲	۳. آثار

اندیشه سیاسی

۳۵۳	سوسیالیسم
۳۵۴	دموکراسی
۳۵۶	کمونیسم روسی
۳۵۷	تجددخواهی ایرانیان و تحولات انقلاب مشروطه
۳۵۸	ناسیونالیسم و استقلال سیاسی و فرهنگی آذربایجان
۳۶۰	جمع‌بندی
۳۶۲	منابع

نمایه‌ها

۳۶۵	نمایه کسان
۳۷۱	نمایه مکان‌ها
۳۷۵	نمایه موضوعی
۳۸۵	نمایه متفکران
۳۹۵	نمایه نویسندگان

با در نظر داشت این «اصل موضوعه»، اکنون روشن است که شناخت در وضعیت گسست و فراموشی تاریخ و اندیشه تاریخی و عمل برخاسته از آن، از واقعیت فاصله می‌گیرد و سرانجام هیمنه سرگرانی و خیمه سرگردانی را بر دارندگانش استوار می‌سازد به نحوی که عالم و عامل آن، چه بسا به امور غیر واقعی و تخیلی پردازد و از زندگی عینی فاصله بگیرد؛ یا به واسطه فرو رفتن در امور بی‌سرانجام و روزمرگی فکری، از شور و شوق و حرکت بازماند؛ این در حالی است که بزرگان سنت فکری ما گوشزد کرده‌اند که راه معرفت، ممتد و پیوسته است و حتی «یقین» هم مآوایی برای سکونت نیست.

اکنون، و در شرایط گسست، «دانش سیاسی موجود» نیز مخدوش توقعات و دستخوش توهمات شده است و فاقد وجه بسیاری است که از مولفه‌های اساسی معرفت سیاسی است. به عنوان مثال، بسیار دیده می‌شود که در آنچه معرفت سیاسی می‌خوانندش، «حق یافت می‌نشود»، حتی اگر مراد از آن همه تقلا و تلاش، حق بوده باشد؛ چرا که در گام نخست، «دارنده» حق، یعنی انسان، به فراموشی سپرده شده است. این در حالی است که حق، موهبت بی‌توجهی به انسان مبدل می‌شود. این وضعیت، یعنی انقطاع از میراث فکری و در انسان دوستی به وضعیت بی‌توجهی به انسان مبدل می‌شود. این وضعیت، یعنی انقطاع از میراث فکری و در نتیجه آن، فراموشی انسان نزد عموم پژوهندگان ما، شمه‌ای سراسری و نعتی عالمگیر به خود گرفته است.

در این میان، «معرفت سیاسی» که خدای معرفت انسانی است و «دانش هدف» می‌باشد و قرار بوده و هست که «هدف دانش» را شناسایی و تعریف و تمهید کند در چهره عوامل سلبی و ایجابی متعدد، بدانجا کشیده شده است که نه از همه آن اطلاعی در دست است و نه آنچه هست تماماً کارا شده است. در نتیجه می‌بینیم که آشکار و پنهان معرفت سیاسی، در بهترین حالت، و در کشاکش گرایش‌ها و گروه‌های بی‌آغاز و بی‌انجام، ندانسته به یک تفنن یا گاهی ابزار تقلیل یافته است. این وضعیت برای ملتی که در حقیقتش به «دروغ‌سوزی» و «حق‌سازی» متصف است و در لایحه‌اش «حق و عدالت» را شعار و هدف خود قرار داده بسی سخت و تامل‌برانگیز است؛ بسیاری از جنبش‌های اجتماعی در پهنه ایران فرهنگی و در گستره تاریخ برخاسته از همین نگرانی بوده است. به نحوی که می‌توان از یک زاویه انقلاب اسلامی ایران را نیز به عنوان اعتراضی به این وضعیت خواند.

هدف از تالیف و انتشار این مجموعه، تذکره‌ای است پایدار مبنی بر «نگسستن از کلیت سنت اندیشه، و رویگردانی از گسستی که بر ما وارد آمد، و از ما گرفت آنچه را که اکنون حسرتش را بر لب و بارش را بر دوش می‌کشیم. بنابراین اگر داد سخن می‌رود که «وضع معرفتی ما گسسته از تاریخ خود» است، بیداد سکوت نسبت به «تاریخ اندیشه بشری» را هم روا نمی‌دارد؛ البته که شرایط بومی و محلی را باید در نظر داشت. اما نکته اینجاست که در نظر داشتن اقتضائات، خود اقتضای معرفت است نه ناشی از تحمیل سیاست‌های سیاست و اقتصاد و فرهنگ. پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با احتساب یک آگاهی و یک هشدار (آگاهی در باب گسسته بودن وضع معرفت ما و هشدار در باب نگسستن از کلیت میراث فکری بشر) مجموعه نوزده جلدی اندیشه سیاسی متفکران مسلمان را تقدیم می‌دارد و معترف است که «جننا بیضاعة مزجاة»، اما انتظار «اوف لنا الکیل» را نداریم؛ بلکه چشم به راه نقد و گفت‌وگوی شما هستیم.